

Mosheim / Joh: Laur: / Diss. de Ecclesia
Christi, Helmst: 1740

v. Fassij / Christoph: Matth: / Diss.
de Coelo Beatorum, Tubinge
1722

Reudenij / Ambr: / Theses de
Symbolo Apostolico, Jene
1589

Diss. de Deo ac tribus
personis, Jene 1589.

13
DE
LEGE PER ANGELOS
DISPOSITA

AD
ACTOR. VII. v. 53.

PRAESIDE

VIRO MAGNIFICO

JONA CONR. SCHRAMMIO

SAC. S. THEOL. D. EJVSD. PROF. P. ORD. FACVLT. SVÆ SEN.
ET H. T. VICERECTORE

PATRONO SVO

ÆTATEM COLENDO

D. XII. APR. A. O. R. MDCCXXXIIX.

IN JVLEO MAJORI,

DISPVAT

RESPNSVRVS AVCTOR

JOHANN CONRAD HEISE

BISCHVSA GOTTING. S. S. TH. ST.

HELMSTADII TYPIS JOH. DRIMBORN.

§. I.

SI quædam sacra scripturæ oracula dantur, quæ suis laborant & difficultatibus & obscuritatibus, nondum satis extricatis: merito quoque illis adconfendum esse, effatum STEPHANI Act. VII. 53. ubi de lege per Angelos disposita, inquit; *Ῥιτινες ἐλάβετε τὸν νόμον, εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, καὶ ἐκ ἐφυλάξατε: Qui accepistis legem, ad ordinationem angelorum & non custodivistis; nemo reputans, quantopere interpretes hoc dictum explicaturi dissideant, facile inficias ibit. Alii enim de voce τῶν ἀγγέλων litigant, quorum altera pars, eam vult proprie, altera autem adpellative, sumi. Alii autem, verba εἰς διαταγὰς, controversiis suis ventilant: quorum diversæ sententiæ, ita comparatæ sunt, ut vix adpareat, cui potissimum suffragandum sit. Etenim, cum probe perspiciant interpretes, omnem hujus dicti difficultatem inde pendere, quod, in illis Exodi capitibus, quæ, promulgationem legis recensent, semper dicatur, ipsum Jehovaham, cum Mose loquutum esse, eidemque omnes leges recitasse, a STEPHANO autem dicatur, Judæos legem accepisse εἰς διαταγὰς ἀγγέλων: eo quoque potissimum adnisi sunt, ut, talem sensum, ex his Protomartyris verbis eruerent, qui recensionem Mosis maxime congruus esset.*

A 2

Hinc

Hinc quidem, omnes consentiunt, STEPHANI verba de promulgatione legis agere : dissentiunt autem in eo, quod, alii legem, ab ipso DEO, inter angelos, seu præsensibus angelis ; alii autem, ab angelo quodam, sive creato, sive increato, publicatam esse arbitrentur. Cum autem omnes illas sententias, maximis adhuc circumseptas difficultatibus deprehendamus : dictum hoc, disquisitioni nostræ, subjiciendum esse duximus. Vbi sollicitam dabimus operam, ut, quantum fieri potest, dubiis illud eripiamus : & secundum analogiam, dictorum parallelorum, interpretemur. Toti quidem pertractationi, multo clarior lux adfunderetur, si præliminariter demonstrare possemus ; non de promulgatione, sed ordinatione legis, hæc, viri sancti, verba, esse accipienda : verum, cum idonea fundamenta, hoc, extra dubitationis aleam ponentia, ex ipsa dicti exegesi, peti debeant ; omnia prius sigillatim erunt expendenda, ut exinde adpareat, quis, hujus dicti, genuinus sit sensus. Si enim evicerimus, verba illa *εις διαταγὰς ἀγγέλων*, non posse verti, *inter disposita beneque collocata angelorum agmina* : per se inde conficitur : de legis commendatione iterata, Divino viro sermonem esse.

§. II.

Primo itaque loco, de re ipsa, de qua Protomartyr loquitur, quam *subjecti* nomine communiter insignire solent, ut agamus, ordo requirit. Hæc autem est νόμος seu *lex*. *Lex* secundum notissimam definitionem, *est voluntas superioris, mandans aliquid, aut prohibens, cum vi coactiva* : cujus veritas, ex ipsa τὸ νόμος etymologia, satis adparet. Descendit enim ἀπὸ τῆ νέμειν, inde νόμος est id, quod, suum cuique tribuit : dum scilicet actiones hominum moderatur, & distribuit, docens, quid quemvis, in
suo

suo statu agere, aut omittere deceat. Quicumque autem, cuilibet, suas actiones vult tribuere, seu determinare, illum oportet, voluntatem suam quoque declarare: alias enim subditi nescirent, quid aut agere, aut omittere debeant, ideoque omnis *lex*, est *voluntas*, seu declarat *voluntatem* legislatoris. Quicumque præterea, aliis, actiones suas vult tribuere: illum oportet superiorem quoque esse, & jus habere, in eos, quorum actiones vult determinare. Hoc enim nisi haberet, obligatio nulla, erga voluntatem illam quam declaravit, oriretur: si itaque lex actiones hominum determinat; *voluntas superioris* esse debet. Quoniam autem is, qui voluntatem suam, aliis declarare vult, id aut consulendo, aut mandando, necesse est faciat, ad distribuendas autem cuilibet actiones, necessario requiritur, per mandatum voluntatem declarari, ut quis cognoscat, seriam esse sancientis voluntatem, & idcirco majori operâ adnitatur, morem gerere: adparet quoque, quod lex debeat esse, *voluntas superioris mandans aliquid, aut prohibens*; quibus *vis coactiva* adcedere debet, aut comminando refractariis pœnas, aut pollicitando morigeris quævis præmia, hæc enim vis nisi adcederet, quis facile ab actionibus, in lege sibi determinatis recederet. Ex quibus haud obscure adparet, veram & adæquatam esse, hanc legis definitionem. Est autem legis vocabulum *πολύσημον*, quod sumitur diversissimis in S. Scriptura modis. Sensu latissimo, legis voce sola quoque evangelii doctrina, exclusa a lege per Mosen lata, venire solet. Ps. CXIX. v. 92. col. v. 50, siquidem lex, Davidi, nullum, in ærumnis suis, solatium, suppeditare poterat, Deut. XXVII, 26. Illa autem Evangelii doctrina *תורה* vocatur, sine dubio, ideo, quod, Judæos V. T. de Christo, ejus persona, & fatis *præmonebat*. Constat enim, quod vox *תורה* in conjugatione Hiph: quo-

que significet, *præmonere*, uti ex Genes. XLVI, 28. adparet. Sensu lato, *lex* denotat, totum verbum Divinum, ut in V. T. revelatum est, sive de cætero sit lex Mosaica, sive, vaticinia de Christo habeat annexa, sive historias, &c. Jos. I, 8. Psal. I, 2. quod תורה dicitur ideo, quod homines de DEI voluntate erga nos, nostroque officio, erga DEVM, & proximum, quoquo modo docet & erudit. Strictiori autem significatu quo Oeconomiam V. Testamenti vocare solemus, *legis* voce depingitur, *lex Mosaica*, quatenus in monte Sina promulgata est; præscindendo eam, ab omni cum doctrina evangelii, historiis, itemque aliis dogmatis commercio. Deut. XXVII, 26. Rom. III, 20. Et hoc modo *lex*, si sumatur: *Lex Divina* nihil aliud est, quam, *voluntas DEI tanquam superioris, mandans aliquid, & prohibens, cum vi coactiva.* In lege enim, DEVS, *voluntatem* suam declaravit, & docuit, partim quid ab omnibus hominibus, partim a quibusdam, in certis relationibus spectatis, velit observari. Quæ voluntas, *voluntas est superioris* eo quod DEVS Rex est cæli & terræ. Præterea hæc *voluntas est mandatoria*, aliud namque *mandavit*, aliud *prohibuit*, cui *vis coactiva*, seu *comminatio* pœnarum, & *promissio* præmiorum, combinata est: quæ singula, ex ipsa lege, satis perspicue cognoscuntur.

§. III.

Priori sensu, legis vocabulum a STEPHANO non sumitur. Nec enim omnis evangelii doctrina, nec reliqua sacri codicis scripta, neque ab angelis, neque inter angelos, patefacta sunt. Quamobrem media, vel ultima *τῆ νόμου* significatio h. l. obtinet. Quamvis enim ex v. præced. 52. colligi posset, de omnibus scriptis V. T. & legalibus, & evangelicis, viro divino sermonem esse, dum in

eo

eo Judæos reprehendit, quod tam injurii in prophetas fuerint: tamen contextus docet, nostrum v. 53. conclusionem, seu finem eorum esse, quæ v. 38. pertractare cœperat, ubi meminerat, Mosis quidem, legem ab ipso DEO in monte fuisse traditam, Judæos autem ipsi noluisse ullâ ratione, audientes esse; quod, exemplis nefandæ eorum inobedientiæ a v. 39. ad 52. demonstrat, innuens, quod & maximis sceleribus contra legem, effusione scil. sanguinis prophetarum, sese contaminaverint. Totam itaque de lege orationem v. 53. concludit, & omnia, quæ de prævaricatione Judæorum, dicere adhuc potuisset, huic *Epiphonemati* includit, quasi diceret: ipsi ex hæcenus dictis perspiciatis, vos, legem illam in monte Sina promulgatam v. 38. accepisse quidem, ad commendationem angelorum, nulla autem ratione observasse. Eam itaque legem, de qua v. 38. differit, eam quoque in nostro dicto vult intelligi. Ibi autem, de lege in monte Sina patefacta, sermocinatur: ergo illa quoque hoc loco necessario erit subintelligenda. Hujus adfertur veritatem, si quis pluribus velit demonstratam, legat ni grave fuerit Cap. III. Epist. ad Galat. ubi, cum maximus gentium doctor, legem, & evangelium, seu, œconomiam Veteris ac Novi Fœderis, quam solertissime distinxisset, demonstrans, ex lege, nullam in homines redundare salutem, v. 10-12 ideoque Christum, a legis maledicto eos liberasse v. 13. eo fini ut promissio Abrahamo facta impleatur & perejus semem benedictio ad omnes homines perveniret, v. 14-16. quæ promissio, longe ante legis promulgationem data sit v. 17. ita ut per legem promissiones evangelicæ tolli nequeant: sed ipsis, tanquam fœderi a Deo rite confirmato, & antiquissimo, valorem suum irritum semper manere. Cum autem contradictionem quandam involvere videatur,

tur, fœdus gratiæ, tanquam fœdus antiquissimum semper manere, DEVM tamen post aliquot secula, aliud fœdus magna cum auctoritate promulgasse, & ad ejus strictam observationem, omnes sub, comminatione diri maledicti vocasse: Deut. XXVII. v. 26. ipse Apostolus, omnium animis quæstionem movet, *quid igitur lex?* seu cui fini, lex ergo lata est? lex scil. illa, quæ nullum cum doctrina evangelii habet commercium, lex illa, quæ ccccxxx. annis, post promissionem Abrahamo factam v. 17. præterlabris proclamata est (quibus haud obscure indicat, sibi, de lege Mosaica sermonem esse) respondendo ad hanc quæstionem, dicit: eam *transgressionum gratia additam esse*, ut illis prohibeatur, earumque magnitudo exinde cognoscatur. Tandem dicit, hanc legem esse per Angelos dispositam. Si vero PAVLVS, *legem* Mosaicam per Angelos dicit esse dispositam, etiam STEPHANVM, hanc legem intellectam voluisse, fas est credamus; cum PAVLVS verborum ejus optimus sit interpretes.

§ IV

Hæc idcirco tot verbis monuimus, nequis sibi persuadeat, Angelos, dispositioni legis, etiam dogmata quædam gratiæ, tanquam essentialia, immiscuisse: & ex inde postmodum colligat, legem non posse ab Angelis esse conceptam, quoniam doctrinas quasdam Evangelicas adjunctas haberet, utpote quæ ab Angelis non potuerint concipi, sed ex gremio patris Joh. I, v. 17. 18. a Christo sint prolatae, Siquidem, non sine veri specie, urgeri posset, cum ipsa lege, etiam doctrinas quasdam evangelicas Mofi innotuisse, eo quod Exod. XXXIV, 5. seqq. dicitur, *Dominum*, patrem scil. coram Mose *predicasse de nomine Domini filii scil. sui Messia*. Quidquid autem de Messia agit,

agit, sine dubio evangelii nomen meretur, quoniam itaque pater, de Messia sermones instituit: tuto colligi posset, non modo legem stricte sic dictam, sed etiam promissiones quasdam evangelicas, & notitiam de Messia ab Angelis esse patefactas. Verum sine multo negotio adparet, hanc objectionem, præter veri speciem, nihil præ se ferre. Nam, hæc de Messia concio, habita est, cum Moses secunda vice montem adscenderet, tum autem, leges, quas Deus ferre constituerat, jam promulgatæ erant: nec ibi, novas leges Moses accepit, sed tantum decalogus, tabulis, in locum tabularum confractarum, (quibus decem præcepta, ipso DEI digito Exod. XXXI, 18. incisa erant) surrogatis, a Mose jussu DEI, denuo inscriptus est, Exod. XXXIV, 28. Ideoque, hæc de Messia concio, ad legem non pertinet. Si quis tamen defendere velit, leges novas adhuc Mose datas esse, ut forte videntur reperiri v. 15. & 16. XXXIV. Cap. Exod. perponderet, si libet, dici quidem, Dominum vocasse, vel prædicasse, de nomine Domini, nullum autem verbum, eorum adnotatum est, quæ DEVS Mose de Messia revelavit, & per consequens, Judæi, hanc de Messia revelationem, non acceperunt, eum in modum scriptam, & traditam, quo legem acceperunt, hoc autem cum constet, quilibet perspicit, concionem illam de Messia, legi, de qua, Stephanus agit, non posse accenseri, sed τῆ νόμου voce, solam legem quatenus omnes promissiones Evangelicæ ab eadem exulant h. l. depingi.

§. V.

Cum autem neminem fugiat, legem hanc, stricte sic dictam, in tres iterum abire species, in Moralem scil. Cærimoniam, & Forenses: inquirere juvat, an vir Sanctus, tres illas legis species, & legem in toto suo ambitu

B

specta-

spectatam, an vero unam, alteramve ejus partem, per angelorum dispositionem, datam esse, adstruat? Sane! iidem, qui, angelos nihil ad dispositionem legis, contulisse contendunt, quam, quod Præsentia sua, & servitio per sonum tubarum, & operationem aliorum mirabilium, præstito, gloriam & majestatem legislatoris auxerint; legem carimoniam & forensam, per dispositionem angelorum Judæos accepisse, nisi directe tamen per indirectum diffidentur. Constat quidem angelos tuba cecinisse, an vero inter sonum, tubæ perstreptentis, lex recitata sit, an vero potius, per clangorem tubæ, tonitru, & fulguris, populus præparandus, & excitandus erat, ad, eo attentius auscultandum, dictis Domini, disputare adhuc licet, nec enim satis clare dictum est, an, tuba, cum Deus legem recitaret, sonuerit, nec vero simile est, tubæ sonitum esse auditum, interea quod Deus legem proclamaret, nam decalogum idcirco alta voce recitavit, ut ab omnibus perciperetur, ejusque observatio populo eo magis cordi esset, Exod. XIX, 9. Si vero tubæ vox durante legis recitatione audita fuisset, auditus Israelitarum, perinde impeditus foret, quo minus, distincte verba DEI excipere potuisset, multo minus credendum est, tubam, cum Deus legem carimoniam & forensam, Mosis traderet, personuisse, cum nulla indicia, hoc suadeant. Quoniam autem hac ratione, lex ritualis, & politica, Judæorum, non posset dici, per angelos disposita, non sine ratione quærimus de qua legis specie, vir Divinus, hic loquatur. Legem autem in toto suo complexu, tam qua mores, quam qua ecclesiam & forum Judaicum, moderabatur, Stephanum per Genios, dispositam esse contendere; nullo negotio ex ipsis ejus verbis conficitur. Dicit namque, Judæos, legem accepisse, in dispositionem angelorum, nec tamen eam servasse. Hæc
 fi

si invertamus, sequens producit argumentatio. Quamcunque legem Judæi non servarunt, illam, acceperunt, per angelorum dispositionem. Si enim verum est, quod id, quod per angelorum dispositionem acceperunt, non servaverint, verum quoque esse debet, quod, id, quod non servaverunt, per angelorum dispositionem acceperint. Atqui omnes legis species non servarunt, quod adeo manifestum est, ut nulla fere demonstratione egeat. Ipse Stephanus hujus adfert veritatem testatur v. 51. v. 40 - 43. demonstrat, quod statim post promulgatam legem, contra primum, legis moralis præceptum, alios Deos coluerint, alia contra decalogum peccata, vid. Num. XV. 32. seqq. XVI. XXV, 1. peccata contra leges sacras commissa, redarguit Michas Cap. I, 7. seqq. III, 7. seq. add. Lev. X. Et quoties contra legem, quæ circa processus juris decernebat, impeerint non est quod demonstremus, cum tota hujus gentis historia, luculentum præbeat, de injustitia, tot regum, & malitia subditorum, testimonium. Ne quid tamen intactum relinquamus, ad testimonium Esaiæ provocamus Cap. I, 15-23. ubi plures eorum iniquitates, paucis proposuit. Dummodo, autem vidimus, Judæos, totius legis, nulla excepta, reos esse factos, per se inde consequitur, legem qua omnes suas species, qua mores, qua ecclesiam, quaque politiam spectat, per Angelos ordinatam esse, atque dispositam.

§ VI.

Re, itaque de qua Protomartyr sermocinatus est, breviter explicata, id quod de ea adstruit, quod *prædicati* nomine in scholis venire solet, ut in censum revoce-
mus instituti nostri ratio jubet. Dicit autem, legem, judæos *accepisse in dispositionem angelorum*. Seu quod idem est uti Gal. III, 19. dicitur, *legem ab angelis esse dispositam*.

Vt distincte progrediamur, primo loco, de illis qui legem disposuerunt, deinde quomodo eam disposuerint: agendum nobis erit. Illi per quos lex est disposita vocantur *angeli*, quoniam legem *εις διαταγὰς ἀγγέλων* Judæi acceperunt. Vocem τῆ ἀγγέλων, quæ respondet, Ebraeorum אַנְגְלוֹן modo quemvis Dei nuntium, quo in arduis negotiis ad homines usus est, modo (ut plurimum tamen) spiritus cœlestes, denotare: cum res sit tyronibus quoque nota, ut fusius demonstremus necesse non est. Hoc tantum notamus: hanc duplicem vocis acceptionem, in culpa esse, ut & hoc loco interpretes, de angelis per quos dispositio legis facta diversas foveant sententias. Alii, dubitant, an per Angelos Genios cœlestes, an vero, homines tanquam DEI nuncios, legis doctores, & explanatores intelligere, debeant. Hinc Oecumenius admodum dubitanter dicit a) ἐπιταγῆς διὰ μέσων ἀγγέλων, ἢ τῶν ἱερῶν, ἢ ὄντως ἀγγέλων. *Ordinata per medios Angelos aut sanctos, aut natura tales.* Alii autem sine ulla dubitatione, vocem ἀγγέλων non proprie, sed appellative sumi volunt, qui tamen ipsi sibi non satis constant. Nam etsi Ambrosius, hæc habet b) *Angelos dicit Dei nuntios, i. e. Mosen, Jesu Nave, & ceteros prophetas, usque ad Johannem Baptistam:* tamen alio loco c) se ipsum refutat his verbis, *legem per Angelos datam esse, plurimis ostenditur in locis.* Haud melius Chrysostomus, suam defendere videtur sententiam. Quamvis enim ad dictum nostrum, differat d) τῶνες φασί, τὸν ὑπ' ἀγγέλων λέγειν διαταχθέντα, ἐκ ἑστίν δὲ, πῶς γὰρ ἀγγελοι νόμον ἐφάνησαν διατάττοντες. *Dicunt quidam ab angelis dispositam.*

Sed

a) Comment. in Epist. ad Gal. III, 19. p. 742.

b) Comment. ad eund. loc.

c) Comment. in Epist. ad Ebr. II, 2.

d) Homil. XVII in acta p. 162. edit. Francoford.

Sed non apparet, quomodo Angeli videri queant eam dispo-
suisse. Dum autem hic improbat eorum sententiam qui
 arbitrati sunt legem per angelos fuisse dispositam, & admi-
 rabundus quasi quærit, ubi angeli comparuerint disponen-
 tes legem, sufficienter profitetur, se per angelos h. l. spiritus
 cœlestes, intelligere non posse, tamen & ipse sui imme-
 mor fuit, quando ad Ebr. II, 2. *sermonem per angelos di-*
ctum: hæc notat, *τινὲς ε) μὲν ἐν τῶν Μωϋσεα φασὶν αἰνιτεσθαι*
ἀλλ' ἐκ ἔχει λόγον, ἀγγέλους γὰρ ἐν ταῦτα πόλλες φησὶ, καὶ ἀγγέλους
ἐν ταῦτα τέτρες φησὶ τὲς ἐν τῶ ἑρανό. Nonnulli quidem dicunt,
Mosen tacite significari, sed non est consentaneum, multos e-
nim hic dicit angelos, porro autem, hic, angelos eos quoque
dicit, qui sunt in celo. Tacemus alios Patres Theophyla-
 ctum, Eythymium, &c. qui omnes voce τῶ ἀγγέλους certos
 quosdam DEI nuntios, designari putant. Recentiores
 autem interpretes, in eo omnes conveniunt, quod per an-
 gelos h. l. spiritus cœlestes sint intelligendi. Hoc autem
 non sine ratione statuunt. Nam Moses angelis adnu-
 merari nequit, quoniam illis contradistinguitur, & *me-*
diator vocatur Gal. III, 19. Non obstante autem quod pars
 interpretum, Christum pro mediatore illo habeant ex
 Deut. V, 5. certo nobis constat, Mosen quoque a Paulo me-
 diatorem dici. Multo minus alii homines, tanquam do-
 ctiores, & interpretes legis sub Angelis intelligi queunt,
 cum nulla ratio adsit, cur ab usitatissimo hujus phraseos
 sensu recedamus, sed, rationes haud vulgares illi inhærere
 jubeant. Etenim si doctores legis, Angelorum nomine
 venirent, Stephanus tanta cum indignatione Judæos, non
 arguisset, quod legem non servaverint, nec scriptura ubi-
 vis hoc factum angelis adscriberet, sed ut alias unum di-
 ctum, si phrasēs ambiguae sunt, alterum explicat, ita &

B 3

hic,

e) Homil. III. in Epist. ad Ebr. p. 722.

hic, clarius, sententiam suam exprimeret, nisi spiritus cœlestes angelorum nomine intellectos velit. Maximam autem injuriam, ut scripturæ ita & Spiritui S. illaturi essemus, si hodiernis Pneumatomachis, adsentiremur, qui putant, Stephanum hic loqui secundum communem Judæorum opinionem, qui cum omnibus rebus certos quosdam spiritus præfecissent, ita quoque eos Spiritibus, dispositionem legis adscripsisse, revera autem legem ab angelis non esse dispositam, sed Stephanum, opinioni eorum se adcommodasse, & tanquam Scriptorem Rabbinicum, & Talmudicum loquutum esse. Ejusmodi autem loquutiones, Spiritui S. qui per Stephanum loquutus est, sine maximo crimine non possunt adfingi, prout enim ille verba facit, ita quoque res se habet, verbum enim ejus est veritas Joh. XVII, 17. Adcédit, quod scopus orationis viri Divini, non erat, ea loqui, quæ congrua erant, opinionibus eorum præconceptis, sed quæ vera erant, & quæ demonstrarent, quam & quoties contra legem Divinam impegerint. Quod ad nos itaque attinet, non possumus non, per hos angelos Spiritus cœlestes intelligere. Cum enim de ipsis sciamus, quam lubentissime, mandatis Dei obsequantur, Pf. CIII, 20. in quanta copia, DEVM legem promulgantem stipaverint Deut. XXXIII, 2. qui dubitare possemus, legis dispositionem per eos esse factam. f)

§ VII.

Alterum, quod nobis expendere incumbit, est, ut indicemus, qua ratione, lex ab his Geniis sit disposita. Hoc autem a viro Sancto exprimitur, verbis illis *ἐἰς διαταγὰς*. Quæ multis & diversissimis interpretum sententiis occasionem

f) Conf. STROMEIERI Disp. de Harmonia Decalogi, quoad *περισυτήνη*, Harmon. II, ad Deut. XXXIII, 2, & Pf. LXVIII, 18. Jen. ed. 1712.

tionem præbuerunt. Et sane haud exiguae molis est verum harum vocum significatum eruere, cum tot, earum sint explicationes, rationibus, non omni ex parte, contemnendis, demonstratae. Quæ ita comparatae sunt, ut interpretes, non tam de vera exegeſi verborum, quam de modo, eadem ita adplicandi, ne inde evinci queat, Angelos legem concepisse, ſollicitos fuiſſe inveniamus. Inde fit ut ſententiæ eorum, ad tria capita, commode, revocari queant. Ima Sententia eorum est qui vocem *διαταγὰς*, ſervitium, quod angeli, cum lex promulgaretur in monte Sina præſtiterunt, exprimere arbitrantur, hi autem in duas iterum Classes abeunt. Pars, generaliffime verba illa explicans, dicit Angelos ferendæ legi inferviſſe unde Theodoretus hæc tantum habet g) *ἐπέθη δε νόμος ſcil.) ἐπιβεβέντων ἀγγέλων.* *Posita vero lex ſervientibus angelis.* Cui multi alii h) ſimilia habent. Vbi ex recentiffimis Langium nominasse ſufficit, qui ita diſſerit, i) und iſt geſtellet, öffentlich auf dem Berge Sina promulgiret von den Engeln, unter der ſolennem Bedienung der Engel. Quorum ſententia etſi veriſſima ſit, tamen nobis non adridet, quoniam, hæc generalia verba, non explanant, quale, eorum circa legem fuerit ministerium, quod potiffimum in quæſtionem venit, indeque, res æque incerta & obſcura manet. Præterea nondum penetrare poſſumus, quo fundamento, aut qua auctoritate niſi viri illi, vocem *διαταγὴν*, per *ſervitium* traducere potuerint. Pars autem, verbum hoc clarius explicatura, ſervitium hoc in inflatione tubæ, & operatione, aliorum mirabilium quæ Exod. XIX. & XX. descri-

g) Theodoretus Comment. in Epist. ad Gal. III, 19. itaque ad Ebr. II. v. 2.

h) Estius comm. in Ep. ad Gal. Tirinus ad Act. VII. 53.

i) Apostolisches Licht und Recht p. 517. ad Gal. III, 19.

describuntur, ponit. Clarissima interpretum verba, de hoc eorum sensu, dubitare nos non sinunt. Balduinus, sententiam suam his verbis proposuit. k) *Ordinatio & dispositio, pompam illam respicit, quam Deus in promulgatione legis adhibuit, ubi inter strepitus, tubarum, ab angelo, mirabiliter inflatarum, cum Moise loquutus fuit.* Haud secus Calixtus, rationem hujus servitii exponit. l) *Nempe, cum lex lata fuit; ministerio angelorum, in tonitru, clangore buccinae, & reliquis prodigiis edendis, vocibusque formandis, Deus usus est.* Si vero Ægid. Hunnius, inquit, m) *Lex promulgata, inter sonum tubæ perstreptentis, in monte Horeb, non ab hominibus, sed ab angelis admirabiliter inflata, atque sic per dispositionem angelorum lata lex est, ut Stephanus loquitur Actor. VII. & tamen statim subjungit, unde Epist. ad Ebr. Cap. II. v. 2. sermonem legis per angelos dictum refert: nondum adparet quid his verbis dictum velit.* Etenim si loco præpositionis, *per, inter* posuisset sententiam suam hoc dicto potuisset comprobare, cum autem τὸ δὲ *inter* reddidit, aut, angelos, tanquam eloquutores legis consideravit, & hoc modo se ipsum refutasset: aut *sermocinari, & tuba canere* pro loquutionibus synonymicis habuisset, quod cum valabsonum foret, de tanti ingenii viro credi nequit. quamobrem, ipsum priori suæ sententiæ fidem ex omni parte, habere non potuisse videtur. Mittimus alios bene multos, qui simili ratione, servitium angelorum circa legem explicant. Verum enim vero, etsi scripta horum virorum, magni semper faciamus, quod tanta sunt eorum in ecclesiam merita, etsi non negemus, angelos tuba cecinisse,

k) Comment. in Epistol. paulin. p. 808.

l) Exposit. litter. Epist. ad Gal. III, 19.

m) Comment. ad eund. loc.

se, & multa alia mirabilia operatos esse, tamen huic eorum sententiæ, adstipulari non possumus. Nam 1) vox διαταγή nunquam, *servitium* denotat, sed aut concinnum quendam rei cujusdam ordinem, si sensu latissimo sumatur, aut *mandatum* & *edictum*, vox enim primitiva, præter hos binos sensus, alium non admittit, ergo nec derivativum. Quæ causa est, quod etiam hoc loco vox διαταγή *servitium* angelorum indicare nequeat. 2) Vox διαταγή respectum habet ad νόμον, & cum νόμῳ combinanda est quia Gal. III, 19. νόμος dicitur διαταγῆς, eo autem quod lex διατάξιν (ut ita loquar) passa est, satis innuitur hanc διαταγήν, in ipsa lege, non autem in *servitio* catervarum cœlestium quærendam esse. Adcedit 3) quod hæc vox, sine omni fundamento, de *servitio* angelorum per tubæ sonitum exhibito, explicatur, cum non constet tubæ vocem, cum legem quæ circa ritus sacros, & processus juris decernebat, DEVS aperiret, auditam esse §. V. Hoc autem cum perquam probabile sit, lex ecclesiastica & civilis non potuissent dici per angelos, disposita: si vox διαταγή externum solum angelorum circa legem *servitium*, diceret. Totam vero legem ab angelis esse dispositam Stephanum adserere §. cit. demonstratum est. Ergo per se clarum est, vocem διαταγήν, aliter, quam de solo ministerio angelorum, in clangore tubæ, aliisque prodigiis edendis, exhibito, interpretandam esse.

§ IIX.

Secunda Sententia eorum est, qui vocem διαταγῆς respectum ad angelos habere putant, dicentes εἰς διαταγῆς positum esse pro ἐν διαταγῆς, in dispositionibus, hancque particularum enallaxin, in scriptura usitatissimam esse Math. XII, 18. εἰς ὅν pro ἐν ᾧ, Marc. V, 34. εἰς εἰρήνην pro ἐν εἰρήνῃ positum esse. Vt sensus sit, in dispositionibus angelorum h. e. in-

C

ter

ter disposita beneque collocata angelorum agmina imperatori suo adstantia eumque reverentia causa stipantia, ita Quenstedius. n) Quibus sufficienter declarat, Angelos agminis instar fuisse dispositos, & inter hos angelos bene dispositos, legem esse promulgatam. Est, dicit, o) ordinatio & dispositio legis, facta quidem inter angelos, non autem per angelos, quia solus DEVS ut legem promulgavit, ita quoque eandem disposuit, eo quo habetur ordine. Æquali ratione Dorschæus vocem διατάγῃς respectum ad angelos habere, & indicare legem inter angelos publicatam, & edictam esse iudicat. p) Haud secus Grotius q) eis pro inter, ostendit quam magnifice data sit lex inter multas angelorum turmas, respicitur enim locus Deut. XXXIII.2. Cui sententiæ plures interpretes, addicti reperiuntur, quos & quorum verba, ut in medium proferamus adeo necessum non est. Cum ex unico Quenstedio satis adpareat, quæ eorum sit opinio, quodque hujus fundamentum. Opinio eorum hæc est, legem inter angelos esse promulgatam. Quod autem huic explicationi, calculum nostrum non adjiciamus, partim in culpa est, quod nullas videamus rationes, hanc exegesis fulcientes, partim quod ipsa phrasis hanc explicationem non ferat. Pro demonstratione quidem, adducitur usitatissima particularum in Scriptura S. ἐνάλλαξις. Sed licet illi non contradicamus, tamen inde non sequitur, & hoc loco ejusmodi ἐνάλλαξιν esse statuendam, ejusmodi enim allegationes si solæ sint, præter probabilitatem vix quidquam parere possunt. Si itaque nulla alia fundamenta adcedunt, demonstratio quoque quæ inde petitur, infirmo

n) Theol. Didact. Pol. T. I. C. XI. Sect. II. p. 714.

o) loc. cit.

p) In judic. Theol. Argent. super asstitat. a Laterman. p. 53.

q) Bibliis Crit. Tom. IV. p. 2216. ad Act. VII, 53.

mo talo nititur. Hoc sine dubio perspicuus vir doctissimus, majus quoque pondus, sententiæ suæ addere voluit his verbis. *Quia DEVS ut legem promulgavit, ita quoque eandem disposuit eo quo habetur ordine.* Si dicit *quia*, indicat adfertur sui rationem se velle reddere, hoc autem erat, legem ab angelis non esse conceptam. Cujus ratio est, legem a Deo esse promulgatam, ergo ab eo quoque conceptam. Nemo autem non primo statim obtutu perspicit, hanc rationem nondum ad probandum sufficere. Etenim quot non leges, antiquiores gentes promulgarunt, quas non ipsi, sed sapientiores composuerunt? Quod non leges, hodie a principibus promulgantur, quas non ipsi, sed eorum consilarii confecerunt? Promulgavit DEVS voluntatem suam de Mysterio Redemptionis, sed angeli, cum de eodem sermones facerent ad homines, conceptus suos ipsi formarunt. Ponamus vero hæc ita esse, tamen accedit, quod vox *διαταγή*, nullum ad angelos, habeat respectum, sed præeunte Paulo Gal. III, 19. cum νόμος combinanda sit, si dicit quod νόμος sit *διαταγῆς δι' ἀγγέλων*. Si vero Paulus dicit legem esse dispositam, nos non possumus dicere, angelos fuisse in certa agmina dispositos; & consequenter, legem inter angelos seu circumstantibus angelis a DEO promulgatam esse, phrasi, *ἐς διαταγῆς ἀγγέλων* non docetur. Præterea non adparet, qua ratione, tam Stephanus quam Paulus, ut & auctor epistolæ ad Ebræos, inducti, legem dixissent per angelos dispositam, ideo quod inter angelos, sit promulgata, cum hoc judæis etiam sine eorum monitu, tam ex Cap. XIX. & XX. Exodi, itemque Deut. XXXIII, 2. quam ex traditione majorum satis superque, constaret. Cum tamen promulgationis legis ab ipso DEO factæ, toties in N. T. mentio non injiciatur, quoniam de hac veritate, nemo ullum dubium

fovebat. Nisi itaque contendere volumus, DEI viros, dogma quoddam sine necessitate repetitum tradidisse: profiteri cogimur, de re quadam, non omnibus ita perspecta sermonem ipsis esse, nec illos hac phrasi, legem inter angelos esse promulgatam, tantum voluisse revelare.

§ IX.

Tertiam sententiam qui propugnant, veritati propius adcedunt, quod vocem διαταγὰς recte cum τῶ νόμῳ voce conjungunt, innuentes quod lex sit διαταγὰς, recte quoque statuunt, legem ab angelis esse dispositam, in eo autem a veritatis tramite recedunt: quod vocem διαταγὰς quæ proprie dispositiones dicit, per ejusmodi eloquutionem reddunt, quâ lex ab angelis sit promulgata. Quoniam autem Stephanus legem a multis angelis dicit dispositam, lex autem ab uno tantum angelorum poterat promulgari, & ex Exodo quoque manifestum, est, unum modo, legem pronuntiasse, hoc quoque respexerunt interpretes, ideoque in voce ἀγγέλων, numeri enallagen statuunt, ut sensus phraseos εἰς διαταγὰς ἀγγέλων sit in eloquutione *Angeli*. Hi vero, invicem diversi sunt, quod alii angelum increatum, alii autem creatum, accipiendum esse censeant. De angelo increato verba illa interpretari videtur D. Chrysostomus r) qui hæc habet, διαταχθέντα νόμον λέγει, τὸν ἐγχειρισθέντα, αὐτῶ, δι' ἀγγέλων, τὸ ὀφθέντος αὐτῶ ἐν τῇ βία. *Dispositam legem dicit eam, quæ illi tradita fuit, per Angelum qui illi adparuit in rubo.* Cui consentit Cornelius a Lapide s) cujus verba, sunt. *Etsi unus fuerit primarius Angelus v. g. S. Michael, qui nomine Domini deca-*

r) Homilia XVII. in acta p. 162.

s) Comment. ad Actor. VII. v. 53. Conf. etiam pt. Spanhemius dub. Evang. P. II. dub. 85. p. 577.

decalogum proclamavit in Sina. Grotius t) in genere: Angelo uno eam pronuntiante Act. VII, 38. cæteris eum stipantibus. Quominus autem in hanc sententiam descendamus prohibet, quod innumeræ rationes, non angelum increatum, angelum scil. in rubo, aut Michaellem, sed ipsum Patrem, legem promulgasse adstruant, quarum binæ, id sufficienter probant quod nos probatum volumus. Prima desumpta est ex V. T. Exod. XXIII, 20. ubi is, qui in præcedentibus leges recitare occupatus erat, dicit, se missurum esse *Angelum* suum coram facie Israelitarum, qui *Angelus* eos sit custoditurus in itinere in terram Canaan, & ducturus in locum ipsis paratum. Angelum autem illum fuisse increatum ex v. 21. 22. patet, ubi dicitur eum non esse remissurum peccata, si forte eum essent exacerbaturi, cuicumque autem competit remissio peccatorum, is sine dubio est angelus increatus, non autem creatus, additur ab eo, qui hunc angelum missurum pollicetur כִּי שְׁמִי בְּקִרְבִּי Hæc autem cum ita crude accipi nequeant quasi nomen mittentis mittendo, materialiter inscriptum sit, sciendum שָׁמַיִם, Ebraïis aut nomen, aut dignitatem & gloriam denotare, unde viri graves & honoratiores אֲנָשֵׁי הַשָּׁמַיִם Genes. VI, 4. & passim vocantur. Sive itaque angelus missurus gerat nomen mittentis, sive tantam habeat gloriam & dignitatem, hoc inde sequitur, quod mittens, & mittendus, dignitate & gloria pares sint. Si vero mittens qui legem Mosi recitavit, angelus increatus esset, mittendus necessario quoque talis esset. Quoniam autem duo angeli increati non dantur, necessum est, mittentem hoc loco, non angelum sed Patrem ipsum esse, perinde autem manifestum est hunc angelum, & no-

C 3

men

t) Biblius crit. T. V. p. 503. ad Gal. III, 19.

men gerere, & gloriam, majestatemque, mittentis DEI, quæ in nullum angelorum, nisi in increatum cadere queunt. Dum autem ex dictis adparet, angelum qui mittendus erat, ab eo, qui legem mosi tradidit, fuisse angelum increatum, Jesum Christum: de quo ipse Esa. Cap. LXIII, 8. seqq. verba illa exponit: ab hoc quoque angelo lex promulgata dici nequit, quoniam mittens, legem recitaverat v. 29. coll. cum antecedentibus. Alterum fundamentum, legem, ab angelo increato non esse promulgatam, desumimus ex N. T. ubi primus Evangelii præco Joh. I, 17. disertis verbis profitetur, *legem per Mosem datam gratiam autem & veritatem per Christum factam esse*, eo itaque modo, quo *gratia & veritas per Christum, facta sunt*, lex ab eo non data est. Gratiam autem & veritatem, Christus ex gremio patris protulit, hominibusque revelavit & promulgavit. Ergo lex tali modo ab eodem, non revelata & promulgata est. Hæc cum satis copiose commonstrent, legem, ab angelo increato, non esse promulgatam: docent quoque, eorum sententiam, qui conjiciunt, Stephanum, suis verbis adserere, legem ab angelo increato Mosi traditam esse, non posse probari. Cum nihil possit simul esse & non esse. Et quoniam, hoc Stephani effatum, tanquam obscurius, in quæstionem interpretum venit, nullus sensus, qui inde elicitur, si clarioribus oraculis repugnet, adoptandus est. Cum clarioribus autem dictis pugnat, virum Divinum dicere velle legis promulgationem, per angelum increatum factam esse. Ideoque huic sententiæ subscribere nefas est.

§. X.

Creatum quendam Angelum, legem, nomine Domini, Mosi, recitasse, interpretum partem sentire: scripta eorum

eorum nos, nulla ratione finunt, dubitare. D. Augustinus, pro adsumpta hypothefi omnes scil. adparitiones in Veteri Testamento, de angelis creatis esse accipiendas, non potuit non defendere, legem ab angelo creato esse promulgatam. Verba ejus hæc sunt: u) *Per angelos autem, ministrata est, omnis dispensatio V. T. agente in ipsis Spiritu S. & ipso verbo veritatis, nondum incarnato.* Si omnem dispensationem per angelos administratam esse propugnat, administrationem quoque, in promulgatione legis factam, necessario subintelligere debet. Quin imo hanc hypothefin, ita comparatam esse putat, ut veritas ejus a quovis statim cognosci queat, si dicit: x) *Proinde omnia quæ patribus visa sunt, cum Deus, illis secundum dispensationem suam temporibus congruam, præsentaretur: per creaturam facta esse,* MANIFESTVM EST. Si his verbis utitur: *Cum DEVS illis præsentaretur;* indicat, omnes adparitiones, quæ omnibus videantur, DEVM hominibus stitisse: tamen per creaturam factas esse, ideo necessario quoque statuere debuit, revelationem, in monte Sina, qua semper dicitur, Deum Mosi loquutum esse, per creaturam factam, & consequenter, legem, per angelum creatum promulgatam esse. Quod putat *manifestum esse* ideoque longa demonstratione non egere. Hæc sententia nostratibus his recentioribus temporibus, si simpliciter & absolute sumatur, placere non potest, cum gravissimis dubiis sit exposita. Pontificiorum autem non pauci, hanc amant, cujus causa sine dubio, Augustini apud eos auctoritas esse videtur. Instar omnium, hic nominare sufficiat Calmetium ita differentem: y) *Moïse dit toujours, que, ce le seigneur*

u) Exposition. litterat. Epist. ad Gal. III, 19.

x) Libr. III. de Trinit. Cap. XI.

y) Comment. in Epist. ad Gal. III, 19.

seigneur qui parle, qui apparoit, qui ordonne. Mais on est persuade, que c' estoit un Ange envoye de Dieu, qui parloit en son nom. Hæc cum satis indicent verba *ἑὶς διαταγῆς ἀγγέλων*, seu *διαταγῆς δι' ἀγγέλων*, de eorum sententia, esse reddenda, per eloquutionem angeli quod scil. lex ab angelo quodam nomine Domini loquente promulgata sit, pluribus testimoniis demonstrare, superfedere possumus. Ita vero hæc sententia comparata est, ut sine negotio infringi queat. Siquidem in nullo Exodi Capitum quæ de publicatione legis movent, unquam dicitur, angelum Mosi loquutum esse, sed semper dicitur, & dixit Dominus ad Moysen. Cui objectioni, D. Augustinus obventurus, minus recte sentit, his verbis: z) *Sed ait aliquis, cur scriptum est, ET DIXIT DOMINVS AD MOSEN, & non potius, ET DIXIT ANGELVS AD MOSEN. Quia, cum verba iudicis præco pronuntiat, non scribitur in gestis, ille præco dixit, sed ille iudex. Sic etiam loquente propheta sancto, etsi dicamus propheta dixit, nihil aliud quam Dominum dixisse volumus. Lubentes quidem concedimus, haud inusitatas esse, tales loquendi formulas. Sed quæ hæc consequentia? Si verba iudicis præco pronuntiat, in gestis, non scribitur, ille præco dixit, sed ille iudex dixit! sequitur, quod, ubi in gestis scribitur, ille iudex dixit, intelligendum sit, iudicis præconem dixisse. Hæc enim, nisi vis demonstrationis esset, non posset inde evinci, angelum tanquam præconem esse intelligendum, si DEI tanquam iudicis fiat mentio. Quia autem in eadem aliquid adsumitur, quod universaliter verum non est, scil. iudicem ipsum nunquam aliquid promulgare, sed semper per præconem loqui, quod quotidianæ experientiæ adversatur, adparet inde, hanc, ad omnes casus, tuto adplicari non posse, multo minus eadem*

z) Lib. III. de Trin. c. XI.

dem probari, legem ab angelo promulgatam esse, si ab ipso Deo Mofi dicitur tradita. Ipsum autem DEVM, legis promulgationem suscepisse, colligimus ex Exod. XXXIV. ubi Moses desiderat, faciem, ejus videre cujus familiari conversatione, & colloquiis tamdiu fructus erat. Sane! si angelus fuisset, quo tamdiu familiariter usus erat, tanto desiderio faciem ejus videndi non arsisset, nec ejusmodi gratiæ & misericordiæ elogiis, ipsum cumulare potuisset, quæ in neminem nisi in verum DEVM cadunt. Adcedit quod Deutr. XXXIII, 2. יהוה & myriades sanctorum (quam vocem LXX. recte per angelos traduxerunt) solertissime distinguuntur, quo significatur, a יהוה legem publici juris factam esse, cum non adpareat, cui fini in montem, dicatur descendisse, nisi ipse, legem Mofi credidisset. Præterea qui ortus est a monte Sina seu qui in monte adparuit, est יהוה l. c. qui in monte adparuit, loquutus est Exod. XIX, 20. coll. v. 21. & 24. & Cap. XX, 1. seqq. Ergo lex ab ipso יהוה non autem ab angelo creato Mofi aperta est. Si vero Angelus creatus legis promulgatione, non fuit occupatus: eorum quoque sententiæ, ad sensum præbere non possumus, qui τὸ εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, ita interpretantur, ut perinde legis promulgatio angelo cuidam increato adscribatur.

§. XI.

Refutatis itaque illis, quæ nobis de phrasi, εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, innotuerunt sententiis: quæ nobis, de eadem videantur, jam exponenda veniunt. Vidimus, omnes interpretum conjecturas eo redire, quod de promulgatione legis, dictum accipiendum esse, probent. Cum autem neque ipsa phrasis, neque aliæ circumstantiæ, de promulgatione legis obviæ, hunc sensum suadeant: nec alia ex-

D

pli-

plicatio, legis promulgationem pro objecto habens, locum inveniat: de Lege in universum seu Oeconomia Vet. T. tum temporis in monte Sinai a Deo promulgatâ, Angelisque huic præsentibus & administrantibus protomartyri sermonem esse, ingenue profitendum est. Vbi quidem supponere possumus Deum T. O. M. Angelis antea communicasse, quænam illa essent, quæ jam non populo solum Judaico, sed & simul toti generi humano promulgaturus esset, ut non tantum respublica ipsius, omnium gentium imperiis præluceret, sed & salus ejus tam externa quam interna, tam temporaria quam æterna, per illas promoveretur. Ejusmodi enim consilia, cum sacris cœlitibus, a DEO, sæpissime inire, ipsa Divina revelatio, nos convincit. Illustre ejus exemplum exhibetur 1. Reg. XXII, 19. seqq. DEVS tanquam Rex throno suo insedisse, exercitus autem cœlestes, ad dextram, & sinistram ejus stetisse dicuntur. DEVS, tanquam Rex quæstionem movet, de qua erat deliberandum v. 20. *Quis alliciet Achabum, ut adscendat, & cadat, Ramothæ Gileadi.* Sententias Angelorum datas esse, inde adparet, quod alter sic, & alter sic v. 20. respondisse dicatur, unum ex his votis, à Deo adprobatum v. 21. 22. persuademur. Pari ratione, quando Job. I. & II. traditur, filios DEI, venisse, & stetisse coram Domino, nihil inde elicere possumus, nisi, filios DEI, ob rem arduam & magni momenti, extraordinaria quadam ratione convenisse, ad audiendum mandata divina, & respondendum. Aliter enim dici non posset, quod *venerint* ad DEVM, quia semper sunt in conspectu EIVS Luc. I, 19. Math. XIX, 10. Dan. VII, 10. Sed, quare longius laboremur? exemplis nostram defendere thesin, cum clarissimum Danielis efatum, veritatis ejus fulcrum sit, Dan. IV, 14. ex quo non tantum evincitur, consilia inter sacros cœlites sub auspiciis

ciis divinis iniri, sed & quæ in ejusmodi consiliis decernuntur, a Deo probari ac confirmari & ut ita loquar rati-
 haberi. Prout etiam Christus quærebat e discipulis suis
 primum Joh. VI, 5. 6. & deinceps dabat mandata v. 10.
 seqq. Nemini itaque mirum, aut Scripturæ repugnans,
 videbitur, si contendimus, simili consilio, legem, inter
 angelos esse communicatam, ac de eâ judicatum. Nolu-
 mus tamen, quemquam opinionem concipere, quod in-
 finitam DEI sapientiam infringamus, quasi defenderemus,
 DEVM nescivisse, quæ leges saluti Judæorum inservire po-
 tuerint, contrarium enim, meditatio, quod universæ an-
 gelorum Sapientiæ scaturigo, ipsa DEI sit Sapientia, nos
 jubet tenere. Cui accedit illud Rom. XI, 34. 35. *Quis
 consiliarius ejus fuit? aut quis prior dedit illi, & retribu-
 tur illi?* Putamus autem judicium Angelorum requisi-
 tum esse a Deo ex mera proclivitate & gratia, qua eos
 fovet, ut demonstret, quanto amore eos amplectatur,
 quantam fiduciam in eis collocet, ut fidos, habiles, & di-
 gnos judicet, qui in rebus maximi momenti in consilium
 quasi adhibeantur. Agnoscere quoque ex hac commu-
 nicatione debebant Angeli, quæ viribus humanis re-
 spondeant, quia & ipsi, peccabiles olim erant conditi, un-
 de compertum habebant, quid valeant forte humeri
 quid ferre recusent, sicuti & Christus, carnem huma-
 nam adsumere debuit, & tentari per omnia eo fine, ut
 misericors fieret pontifex; qui, patientia, & æquanimitate,
 peccata & imbecillitates hominum ferre queat. Ebr. II, 14.
 seqq. IV, 15.

§ XII.

Hæc autem cum non æque faciant ad scopum no-
 strum, de re ipsa dispiciendum erit, quomodo Lex ordi-
 nata sit per Angelos, & de argumentis quoque, senten-
 tiam

D 2

tiam

tiam nostram extra dubium ponentibus; idem hoc loco, a Stephano indicari, quod respectum ad Angelos ordinantes omnino aliquem Lex habeat. Hoc autem, primo ipsa phrasis indicat, qua vir Divinus refert, legem datam esse, *ἔστι διαταγὰς ἀγγέλων*. Το vero διατάττειν, in universo N. T. nulum alium habet significatum quam mandare, præcipere, constituere & ordinem quendam per præcepta conservare, Matth. xi, 1. Luc. xvii, 10. Actor. vii, 44. Tit. i, 5. &c. διαταγή itaque, nihil aliud significare potest, quam dispositionem per mandatum factam, etiamsi hoc mandatum iteratum sit, & a causa quadam subordinata tantum laudatum vel comprobatum. Hoc liquido adparet ex Rom. xiii, 2, ubi legimus, qui magistratui repugnat, τῇ τῷ θεῷ διαταγῇ ἀνθέστηκεν. Hic autem διαταγή nihil denotare potest, nisi mandatum quoddam accessorium, quale est constitutio magistratus, cum principale sit ipsius Dei. DEVS enim iussit, magistratui subjectum esse, dictisque eorum morem gerere, Exod. xxii, 28. i. Petr. ii, 13. Cui conformis est constitutio Magistratus. Quicumque itaque magistratui, eorumque mandatis se opponit, ille resistit τῇ τῷ θεῷ διαταγῇ illis scil. mandatis Divinis, quibus, magistratui non repugnare cautum est. Nec aliter, vox διαταγή, in nostro dicto exponi potest. Dicente enim Paulo, Gal. iii, 19. quod νόμος sit διαταγὰς δι' ἀγγέλων, manifestum est, vocem διαταγὰς respectum habere, ad vocem τῷ νόμῳ, & cum eadem esse combinandam. Quibus significatur, ordinationem illam cuius mentio injicitur, non inter angelos tantum, sed & ab ipsis Angelis contigisse. Vti enim phrasis illa τῇ τῷ θεῷ διαταγῇ, non potest verti, dispositioni, seu ordinationi, quæ in Deo aut inter Deum est, sed necessario reddi debet, ordinationi, quæ a Deo simul ac magistratu (per mandatum scil.) facta est: æque minus sensus verborum,

εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, erit, in dispositione angelorum h. e.
 inter angelos, agminis instar, bene dispositos, sed
 ad mandata, & secundum exhortationem, quam an-
 geli tanquam Ministri divini, jussu utique DEI, ac dispo-
 sitione prævia, de lege addiderunt. Legem vero, manibus
 ordinare & disponere non poterant, quamobrem, sermo-
 nibus, præceptis, suasionibus, encomiis & consiliis su-
 is eam disposuisse: & per consequens, διαταγὴν, dispositi-
 onem, per mandata & præcepta repetita factam, deno-
 tare, tenendum est. Hinc Syrus vocem illam, recte
 ܕܢܘܨܢܐ ܕܢܘܨܢܐ per manum mandati Angelorum traduxit.
 Quoniam itaque adparet, vocem διαταγῆς, haud aliter red-
 di posse, quam, dispositio, quæ per præcepta, & sermo-
 nes constituitur: sensus phraseos εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, ne-
 cessario erit, secundum dispositionem, per præcep-
 tum angelorum factam, quem sensum phrasis Syriaca,
 clarissime suppeditat. Eo autem, quod dispositio, de qua
 nobis sermo est, non fuit in angelis, sed in lege ipsa Gal.
 III, 19. eo quod hæc dispositio per mandatum, & præcep-
 tum, seu sermones angelorum facta est: nulla autem ra-
 tione demonstrari potest, legem, cum promulgaretur, ab
 angelis promulgatam aut pro autoritate suâ recitatam ac
 demandatam esse, sed ab ipso Deo §. IX. X. ab omnibus
 quoque concedendum est, quod, quam fecerint angeli,
 mandatis, seu præceptis suis, de lege dispositionem, eam
 fecerint, consulendo, quod hæc leges saluti Israelitarum
 infervire, maxime judicarent, laudando, & adproban-
 do illas, utpote quas secum Deus dudum communi-
 casset, tamque severe, & tanta cum majestate jam ipse e-
 dixisset. Qui secus sentiunt, aut, ad unam sententiarum,
 quas in superioribus examinavimus, nullo fundamento ni-

xi relabentur : aut plane negabunt, angelos, quidquam ad legem patefaciendam contulisse. Nos vero subsistimus circa ipsa verba, quibus nec in majestatem Dei, nec in officia Angelorum, nec in dignitatem Legis ipsius, nec denique in historiae seriem iniqui esse videbimur. Particula *eis* significabit *Ad, Juxta, Inter*, ut Luc. I, 19. *ἐἰς ὁδὸν ἐιρήνης ad vel juxta viam pacis.* VOX *διαταγή* *mandatum*, vel *inculcationem annexam*, Rom. XIII, 2. Quale quid etiam infert *διάταγμα τῆ βασιλείας, ordinatio regis* Hebr. XI, 23. Et Judæi Legem sic acceperunt juxta Stephanum a Deo, non sine dispositione & commendatione serua Angelorum, nec tamen custodiverunt Act. VII, 53. Paulus hæc aliis verbis effert Gal. III, 19. & pro Nomine utitur Verbo, hoc modo : *διαταγὴς δι' ἀγγέλων, ἐν χειρὶ μεσίτης, demandata*, (scilicet Lex) *per Angelos in manu mediatoris.* Nempe cum in manum Mosis tradita fuisset a Deo, iterum iterumque ab Angelis presentibus commendata tanquam pignus egregium, ne unquam inde discederent ipse, vel populus ipsius. Vnde Syrus : *ܕܫܘܠܗܘܐ* *Et tradita.* Item *ܕܫܘܠܗܘܐ* *per manum Angelorum.* Ideoque non solum inter Angelos.

§. XIII.

Ab Angelis legem ita fuisse commendatam, etiam manifestum est, ex Hebr. II, 2. ubi mentio fit, *sermonis per angelos dicti.* Equidem, nos minime fugit, quantam operam interpretes navarint, ut demonstrent, ex hoc dicto, nulla ratione evinci posse, Angelos legem concepisse, atque disposuisse. Quidam enim defendere suscipiunt, per sermonem ab angelis dictum, non legem, sed revelationem quamcunque, per Angelos in V. T. factam, intelligi. Quidam autem, hunc sermonem non ab angelis, sed inter angelos dictum esse, adstrui. Ex antiquioribus Oecume-

cumenius sibi non constat, an de lege, an vero de aliis revelationibus, per angelos factis, hoc loco agatur. Verba ejus hæc sunt: a) Ἡ περὶ τῆς νόμου φησὶν, ὅτι δι' ἀγγέλων ἐδόθη - - ἢ περὶ τῶν, ὑπ' ἀγγέλων, ἀλλοις λαληθέντων. *Aut de lege loquitur, quod per angelos data sit - - aut de his, quæ aliis dicta sunt, ab angelis.* Chrysostomus autem, de aliis revelationibus, ab angelis factis, sermonem esse, sibi certo constare, satis prodit, his verbis: b) Ἦτοι τὸν δεκάλογόν φησι μόνον (ἐκεῖ γὰρ Μαυϋσὴς ἐλάλει, καὶ ὁ Θεὸς ἀπεκρίνετο) ἢ ὅτι πάσης ἀγγελιοὶ, τῆς θεῆς διατακτομένους, ἢ ὅτι περὶ τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ λεγομένων, καὶ πρακτομένων πάντων, ὡς ἀγγέλων κοινωθησάντων, ἐν τέτοις ταῦτα φησὶ. *Aut decalogum dicit solum (illic enim Moses loquebatur, & Dominus respondebat,) aut hæc dicit de omnibus, quæ dicta & facta sunt in Veteri (Testamento scil.) utpote quod societatem in his habuerint angeli.* His quidem verbis, etiam adhuc suæ sententiæ incertus esse videtur: in sequentibus autem, eandem sufficienter declarat, inquit: Πολλὰ γὰρ χάρις νόμου προσέταξαν ἄγγελοι παρὰ τῆς Θεῆς πεμπόμενοι, διὰ γὰρ τέτο, ἐν εἶπε, νόμος, ἀλλὰ λόγος, καὶ τάχα μοι δοκεῖ τέτο λέγειν δήλων, διὰ τέτε μάλλον τὰ διὰ τῶν ἀγγέλων ὀκονομηθέντα. *Multa enim sine lege jusserunt angeli a DEO, missi - - Nam propterea non dicit, lex, sed sermo. Mibi a hoc magis forte videtur dicere, ea quæ sunt dispensata per Angelos.* Satis quidem declarant interpretes, quid de hoc dicto sentiant: nullas autem addunt, hujus adscripti rationes, quem defectum, ex recentioribus Dorschæus supplevit. c) Qui cum putet ad νομοθεσίαν verba illa necessario non respicere, multis quoque rationibus (quæ tamen ita comparatæ sunt, ut sine labore infringi queant) senti-

a) Comment. in Epist. ad Ebr. c. II. v. 2.

b) Homil. III. in Epist. ad Ebr. p. 722.

c) In Apolog. pro judicio Theolog. Argent. §. 31. 32. p. 93. seqq.

tentiam suam tueri, adnuitur. Nam (1) dicit quod *νομοθεσιος* in Cap. I. Epist. ad Ebr. nusquam fiat mentio, nec Cap. II. incertumque esse, Apostolum legem opponere Evangelio, indeque vult probari, quod per sermonem ab angelis dictum, sermo legis intelligi nequeat. Verum, quæ hæc est consequentia. Si neque Cap. I. neque Cap. II. *νομοθεσιος* fit mentio, & incertum est Apostolum legem opponere Evangelio, sequitur quod hoc v. 2. per sermonem ab angelis dictum lex intelligi nequeat, an oratorem licet promiscue uti, omnibus argumentis, quibus auditores, sibi ad sensum præbere inducere potest? Auctor hujus Epistolæ oratorem agit. Scopus, ejus primarius quidem non erat, oppositionem facere, inter legem, & evangelium, sed demonstrare, quantus Christus præ pontificibus V. T. sit pontifex, (cujus oppositionis vestigia ubi vis obvia sunt) & qualis nostra inde fluat obligatio. Hinc statim C. I. de autoritate Christi agit, quam demonstrat, ex prærogativis elogiorum, quæ præ angelis in V. T. ipsi erant imposita v. 4. Angelos in V. T. vocari ministros v. 7. Christum autem filium v. 5. adorandum ab ipsis angelis v. 6. Deum v. 8. 9. creatorem cæli & terræ v. 10. æternum v. 11. a patre tantopere dilectum, quod non tantum ad dextram suam illum collocaverit, sed omnes inimicos ejus prostertere stipulatus sit. v. 13. Cap. autem II. quod consideratio tantæ auctoritatis Christi nos obliget, ad maximam obedientiam dictis ejus præstandum, sequentem in modum. Quia Deus his temporibus, per filium suum, nobiscum loquutus est Cap. 1, 2. qui ipse verus Deus est & tantam præ angelis possidet dignitatem v. 3-12. ita ut Deus omnes ejus inimicos extirpaturus est v. 13. prospiciendum est, ne inimici ejus evadamus: sed morem dictis ejus semper geramus Cap. II, 1. Hoc autem ut obtineret orator,
nonne

nonne poterat, argumento, ad movendum certum quemdam adfectum, uti quo libebat? nonne itaque concludere licebat, si transgressores legis quæ ab angelis dicta est, tanquam ministris & Christo tanto inferioribus, acriter puniti sunt, quanto major pœna eos manebit, qui dictis Christi tanquam Domini, audientes esse nolunt? adminimum talis argumentatio absurda non est, & indicat, inde quod neque Cap. I. neque II. *νομοθεσίας* fiat mentio, non sequi, nec hunc v. 2. de *νομοθεσία* posse explicari. (2) Dicit *παράβασιν* & *παρακοήν* latius se extendere, nec esse contra *λόγον νομοθεσίας* tantum, ideoque non esse necessarium, ut per hunc, sermonem legis intelligamus. Verum indicare debuisset vir doctus, quomodo *παράβασις* & *παρακοή*, latius se extendere queant, *παράβασις* autem semper præsupponit certum præscriptum, quod limites posuit, quousque progrediendum sit, ejusmodi autem normam præscriptam, in nullis aliis angelorum revelationibus, præter legem offendimus, quamobrem contra illas quoque non datur *παράβασις* & *παρακοή*, nec latius quam ad legem se extendere potest. (3) Dicit quia Cap. I. v. 14. fit mentio *leiturgiᾶς* & *διακονίας* Angelicæ in universum, eam etiam *λαλίαν τῶ λόγῳ* intelligi, Cap. II. v. 2. quæ facta sit per *leiturgiᾶν* & *διακονίαν* v. 14. ibi autem non tantum legem intelligi, sed multas alias res, E: & hic. Respondemus autem, hæc omnia concedendo, si vero *διακονίας* in universum fit mentio: Specialis *διακονία*, in disponenda lege non excluditur, sed includitur. Deinceps sciendum est, *διακονίαν* & *leiturgiᾶν* angelorum proprie non esse, ut doceant pios, viam salutis, sed ut pios custodiant, & ab infidiis a Satana structis defendant, quod non tantum expressa scripturæ effata Psal. xxxiv, 8. *χρῖ*, II. sed & maximus exemplorum cumulus, inculcant. Et hanc *διακονίαν* h. l. quoque intelli-

E

gi

gi ex Cap. i. perspectum habemus. Quia autem Cap. II. v. 2. Apostolus loquitur de *λαλία* angelorum, per eam nulla ratione, *διακονία* & *leitourgia* de qua Cap. i. fermo est, intelligi potest. Si vero (4) addit, quod *λόγος*, δι' ἀγγέλων *λαληθεὶς*, sit *λόγος σωτηρίας* quia Cap. i. v. 14. angeli mitti dicuntur, *διὰ τὸς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν*. Ergo etiam angeli adferant *λόγον σωτηρίας*: quia autem *νόμος* sit *λόγος κατακρίσεως* 2. Cor. III, 6. ideo vix ad *νομοθεσίαν* ista verba restringi posse, mirifice *παραλογίζεται*. Nihil jam dicemus quod lex data sit Israelitis in salutem, quod ipsa lex *verbum* quoque *vivum* vocetur Actor. vii, 38. Gal. iii, 21. Rom. vii, 10. ut perinde, angeli missi in salutem hominum, illam probe loqui potuerint, sed tantum monebimus, *DEVM* esse fontem & causam omnis salutis, eum omnium salutem anxie quærere, qui ergo ab ipso, legis verba, prodire potuerunt, si ab angelis non potuerunt profari; quoniam ipsi in salutem hominum mittuntur? Cum vero hæc argumenta nondum demonstrent, legem, per sermonem ab angelis dictum, non posse intelligi, quod sine dubio, ipse quoque Dorschæus cognovit, hic cum aliis putat, hunc sermonem, non ab angelis, sed inter angelos esse dictum. Hinc Dorschæus: Si omnino evinci posset, Ebr. II, 2. de *νομοθεσίᾳ* loqui, nondum demonstratum esset, illud ad causam efficientem, eloquii legalis referendum esse, cum possit explicari, ut pertineat, ad singularem angelorum præsentiam, quam etiam operatio mirandorum, circa *νομοθεσίαν* sequuta est, ut adeo *διὰ* per *inter*, interpretemur ut 1. Timoth. II, 15. Rom. iv, 11. Hebr. vii, 9. 2. Petr. iii, 5. cui quoque Quenstedius d) consentit. Verum, dicitur hic tantum, posse verba illa, talem explicationem admittere, non autem, evictum est, quod ita debeant explicari, cum
inter

d) Theol. Dedact. Polem. T. II. c. I. Sect. I. p. 937.

inter omnes confet, a posse adesse, non valere consequentiam. Et quamvis τὸ διὰ, nonnunquam *inter* significet, nihil præter probabilitatem loco, nihil autem certitudinis conciliatur.

§. XIV.

Per sermonem autem ab angelis dictum, legem esse intelligendam, quamvis in aprico sit; tamen, omnium dubiis illud eximendum esse duximus. Quod nullius negotii esse judicamus. Opponitur enim hic duplex sermo, alter qui dictus est una cum promulgatione Dei ab angelis, ante Christum, alter autem, qui dictus est, in N. T. ab ipso Christo, simulque ab Angelis & Apostolis λαληθεῖς, *edoctus*, & *commendatus*, ut Col. iv, 3. qui illum a Christo audierunt. Huic autem τηλικαύτη σωτηρία, præ illo tribuitur: ex quibus sequitur, quod illi sermoni, qui ab angelis dictus est, aut nulla plane competat σωτηρία, aut ad minimum, non tanta σωτηρία. Si jam statuamus, quod sermoni ab angelis dicto, tanta non competat σωτηρία, ac verbis a Christo dictis (quamvis vox τηλικαύτη h. l. proprie non sit, comparantis, sed admirantis, & magnitudinem rei amplificantis) tanta σωτηρία ipsi non competit: quoniam qua essentiam, seu res, quæ hominibus exhibet, & proponit, a sermone, a Christo dicto differt. Nam, si qua essentiam, seu res, unus idemque esset: & tamen τηλικαύτη σωτηρία illi non peteret; ideo non competere deberet, quod ab angelis, qui tantæ majestatis, non sunt ac Christus est, dictus esset. Verum ex multis V. T. dictis constat, angelos, multa dogmata de Christo pandisse, ipsis autem, tantam denegare salutem, quoniam de causa meritoria omnis salutis agunt, nefas est: unde nulla alia causa adest, cur, sermoni ab angelis dicto, tanta non competat σωτηρία, ac sermoni a Christo prolato, quam, quod

hic, verba, quæ salutem & gratiam annuntiant: ille autem, verba quæ maledictum & mortem minantur, continet, atque proponit. Præterea additur, hanc salutem esse promulgatam atque adnuntiata: Ἡτις ἀρχὴν λαβῆσα λαλεῖσαι διὰ τῆς κυρίας: eo autem quod prædicata, & adnuntiata est, sermoni non potest competere ratione auctorum, a quibus prolatus est, sed ratione rerum & dogmatum, quæ hominibus salutem obferunt, deque eadem homines certiores reddunt. Si vero sermoni ab angelis dicto, tanta salus non tribuitur, quia qua essentiam seu res quas proponit, a sermone per Christum prolato differt; statuamus necesse est, per sermonem ab angelis prolatum *legem* esse intelligendam. Sermo enim a Christo dictus, de omnium consensu evangelium est, extra hoc autem, nullus alius præter legem datur, quamobrem per sermonem, qui, qua essentiam, ab evangelio differt, nullus alius quam sermo legis intelligi potest, qui ab angelis dictus, h. l. adstruitur. Hinc multi interpretes e) tam ex nostris quam ex aliis, per sermonem ab angelis dictum, legem significari, seu Vet. Testamenti Oeconomiam, quæ tota hac Epistola Oeconomiam Novi Testamenti opponitur, nulli dubitant. Hunc vero sermonem, non inter angelos, sed ab ipsis angelis, edoctum ac prolatum esse, satis quoque manifestum esse, putamus. Volunt quidem, secus sentientes, τὸ διὰ h. l. per *inter* vertendum esse, sed cum sequens phrasin λαλεῖσαι διὰ κυρίας, hoc ipso versu occurrens, non sit: *edictus inter Dominum: sed edictus a Domino*; nulla adest ratio, cur eandem phrasin eodem comate

e) Theodoretus, Ambrosius, Balduinus commentariis in h. l. Augustinus lib III. de Trin. c. XI. Quensted. Theol. didact. polem. Tom. II. C. I. Sect. I. p. 932. ex Reform. Cameron Gomarus &c. Ex pontificiis Estius, Ribera, Tirinus &c. Comment. in h. l.

mate obviam loquuta inter angelos interpretari velimus. Nam, oppositio, quam auctor hujus epistolæ inter legem & evangelium facit, prohibet, quo minus *τὸ διὰ*, per *inter* traducamus. Si enim per *inter* reddamus, tota vis argumentationis quæ hic latet, enervaretur. Siquidem, auditores suos ad sollicitam obedientiam dictis Christi præstandam, auctor hujus epistolæ vocare volebat. Quam ut obtineat, a minori ad majus concludit: Evangelicam autem doctrinam, pro majori dono habet, quoniam ab ipso Domino loquuta est. Si itaque lex minor illa esse debebat, ideo minor esse debebat, quod non *inter* angelos, sed *ab* angelis dicta erat, etenim si ab ipso Domino, inter angelos dicta esset, non modo pari passu cum doctrina Evangelica ambularet, sed eam, multis adhuc antecelleret. Quenstedio quidem videtur, f) constare argumento Apostolico suum robur: in hanc sententiam. *Si ille sermo, auctoritatem atque robur suum obtinuit, adeo, ut contemptores ejus, gravissime ultus fuerit filius Dei, ad cujus promulgationem solennem, angelos adsumsit parastatas, & majestatis suæ vindices: quanto magis sermo evangelicus, auctoritatem atque robur, apud nos obtinere debet, ad cujus promulgationem in propria persona compariturus, humanam naturam ineffabilis unionis miracula adsumsit.* Quilibet itaque perspicit, mentem clarissimi viri eo redire, quod etiamsi lex, inter angelos, ab ipso Domino promulgata sit, æque ac evangelium: tamen evangelium perinde prærogativam atque auctoritatem nactum esse, quod annuntiatum sit, a Domino, cum humanam naturam, ineffabilis unionis miracula adsumsisset. Siquis autem, majestatem & miracula, inter quæ, lex promulgata est, cum promulgatione evangelii, quam Dominus fecit *expers* omnis *μορφῆσ θεῶν*, in forma servi, Phil. II, 6. 7. non habens ubi caput reclina-

E 3

ret,

f) Theol. Didact. polenz. T. II. C. I. S. I. p. 932.

ret, Matth. viii, 20, non angelis, sed hominibus, Apostolis ministrantibus, comparaverit: nullo negotio deprehendet, adsumptionem humanæ naturæ, nullam, doctrinæ salutari, auctoritatem, præ lege comparare, si uterque sermo, ab ipso Domino profectus esset. Quoniam autem, maxima auctoritas, evangelico sermoni, præ sermone legis adjudicatur, eo quod in illos, qui dictis evangelii audientes esse nolunt, multo acrius sit animadvertendum, quam in transgressores sermonis per angelos dicti: necessario sequitur, sermonem illum de quo nos dicimus, non ab ipso Domino, inter angelos, sed ab ipsis angelis tanquam ministris dictum esse. Tunc enim argumentum evincit id, quod, demonstrare debebat, scilicet doctrinam evangelicam, attente amplexandam esse, quia, quo major Christi tanquam Domini sit auctoritas, præ angelis tanquam ministris, eo majori pœna illi sint afficiendi, qui evangelio, tanquam sermoni, a Domino ipso dicto, subjecti esse nolunt, quonto majori pœna, illi qui legem tanquam sermonem a ministris dictum, transgressionibus suis irritam reddiderunt, plexi sunt. Cum itaque adpareat, sermonem hunc, ipsos angelos protulisse, ex §. autem IX. & X. innotescat, nullum angelorum legem promulgasse, præter legis promulgationem, legem ab angelis dictam esse, facile sequitur; sive ante Promulgationem initium fecerit Angelus fœderis in consilio cum Angelis celebrato, sive cum ipsa promulgatione, Act. VII, 30. 38. sive denique statim post promulgationem legem ceteri repetierint atque inculcaverint. Imo vero non repugnat ipsas *quasdam leges annexas præter Decalogum ab Angelis potuisse proferri*, quæ sunt verba Calovii. g) Plane autem singularis, est Cameron h) circa

ca

g) Bibl. Illustrat. ad Ebr. II, 2. p. 1177.

h) Bibliis Crit. Tom. V. p. 1288. ad Ebr. II, 2.

ca verba illa λαληθεῖς δι' ἀγγέλων, qui cum probe perspexisset, legem ab ipso DEO loquutam seu promulgatam esse, hoc autem loco, adstrui, eam loquutam esse ab angelis, hanc contradictionem adparentem, hoc modo tollere molitur. *Quid igitur statuendum? quomodo lex dicenda λαληθεῖσα δι' ἀγγέλων.* Nempe verborum illorum, quibus concepta fuit lex, in aëre sonus, angelorum opera fuit efformatus -- Itaque lex dicitur λαληθεῖσα δι' ἀγγέλων, quia angelorum opera factum est, ut representata fuerit quædam λαλία Israelitis. Ingeniosa hæc quidem sunt: sed cum nullum hujus interpretationis videamus fundamentum, refutari quoque non meretur, quæ præterea ex illis quæ in antecedentibus differuimus facile prosterni potest.

§ XV.

Vt autem verba illa εἰς διαταγὰς ἀγγέλων nobis significant; legem ab angelis esse demandatam. Ita quoque ex illis efficitur, ordine quodam hoc ab ipsis factum esse. *τάττειν* enim ordinare aliquid dicit, τὸ vero διατάττειν, proprie disordinare, seu disponere significat, quando scil. maximus ordo observatur, quando omnia sollicitè disponuntur, homogenea ad homogenea, hæterogenea, ad hæterogenea, nec quidquam intactum relinquitur, quod non ordine sit dispositum, ut nulla inordinatio amplius adverti queat. Hic vocis significatus adparet ex I. Cor. VII, 17. coll. v. I. Vbi cognoscimus, Corinthios ex Paulo quæsisse, an liceat, seu an melius sit in cœlibatu, an vero in conjugio vivere? & nupti ad Christum conversi, divortium, alter alteri dare debeant? Ad hanc quæstionem cum Apostolus distinctè respondisset, & omnes nodos solvisset v. 17. dicit: *ἔτις ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πάσαις διατάσσομαι.* Sic & quando I. Cor. XI, 34. confertur cum v. 18. legimus, Virum Divinum dicere,

cere, ἀκόω χρίσματα ἐν ὑμῖν ὑπάρχειν, circa celebrationem scil. coenæ Dominicæ. Hæc autem χρίσματα, quamvis per litteras, & solidam instructionem tollere, nisi fuerat, tamen v. 24. inquit, τὰ δὲ λοιπὰ, quæ scil. per litteras monere non potui, vobis autem scitu & observatu valde necessaria sunt, ὡς ἂν ἐλθῶ διατάξομαι, quibus innuit, se nihil silentio præterire, sed omnia distincte & ordinate tradere velle, ut coenam Dominicam secundum illam, quam Dominus fecit dispositionem, dige semper, administrare queant. Lex itaque, si Judæis data esse dicitur: εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, sive διαταγὰς δι' ἀγγέλων: significatur quoque angelos ordine legem concepisse ac repetiisse, inque eadem διάταξιν, inter res & personas, quæ lex illa pro objecto habet, sollicitè observasse. Cornelius a Lapide i) hanc quidem διάταξιν, potissimum in forma legis externa observatam esse putat: quando ad verba illa, in dispositione angelorum, hæc notat. *Quia angeli recto ordine legem disponentes Mosi tradiderunt, nam (r) Exod. XX. tradiderunt legem Naturalem Decalogum. Leges judiciales Cap. XXI. XXII. Leges caerimoniales, Cap. XXV. seqq.* Et ut in sequentibus habet. *Significat hæc scil. dispositio distributionem legum in tres classes, quæ quoquo-versum, disponebant & formabant vitam moresque Ebræorum.* Propter quam disquisitionem, audaciæ, (immerito tamen, quamvis rem acu non tetigerit) a Quenstedio k) adcuratus est. Vtpote qui arbitratur: *tacente scriptura, nostrum non esse curiose inquirere, qualia miuisteria præstiterint Angeli, aut quæ fuerint eorum διαταγὰι.* Cum vero scriptura nos doceat, Judæos legem accepisse εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, nosque præterea, legem illam adhuc habeamus, quid obstat quominus ex dispositione, quam in ea-

i) Comment. ad Act. VII, 53.

k) Theol. Didact. Pol. T. II. c. I. Sect. I. p. 93a.

eadem advertimus, eruere & definire, quænam eorum circa legem fuerint *διατάγαι*, operam demus? Ex ipsa itaque lege adparet, quod *διατάξιν* instituerint (1) inter res ipsas: nam nunquam quid pro quo (ut more consueto loqui liceat) mandarunt aut prohibuerunt, sed quæcunque constituerunt, ad promovendam gentis Israeliticæ salutem, apta & concinna sunt, siquidem nihil in illa jussum est, quod non moraliter honestum; nihilque prohibitum, quod non moraliter turpe, etiamsi nulla lex positiva adesset, futurum esset, propter convenientiam exactam, cum sana ratione quæ in illis deprehenditur. Leges rituales, quamvis hic excipi debeant, quia de illis ex jure naturæ nulla ratio reddi potest: tamen rationi neque repugnant, neque absurdæ sunt, sed ita dispositæ, ut Christus ejus passio & mors per illas aptissime adumbraretur Coloss. II, 16. 17. (2) *διατάξιν* fecerunt inter personas, quibus præceperunt, etenim, non omnes leges, omnibus hominibus, observandas dederunt; sed alias condiderunt, quæ obligant omnes homines, quas reperimus in lege morali, alias quæ obligant aliquos tantum, pro diversitate status, & officiorum, e. g. in lege ecclesiastica, aliis legibus sacerdotes & levitæ, aliis autem, reliquis populus obstrictus erat, quæ docebant, quomodo Deum partim cultu ordinario, partim extraordinario prosequi debebant. Lex forensis primario iudices concernebat, ut ipsis norma esset justitiam rite administrandi; secundario populum, ut partim tales actiones fugeret quibus pœnæ comminatæ sunt, partim ut is qui pœnis adficiendus erat, inde cognosceret, sibi a iudice nullam injuriam inferri. (3) *διατάξιν* quoque fecerunt inter pœnas quas constituerunt, quæ non sunt crudeles & tyrannicæ, & delictis graviores, sed qualitati vitiorum proportionatæ, hinc alia peccata, bonis, a-

lia corpore, alia autem vita, erant luenda. Si vero additur, Judæos, legem accepisse: ΕΙΣ διαταγὰς ἀγγέλων: hoc nobis indicare videtur; quod Judæi legem acceperint, juxta, seu secundum illam dispositionem, quam angeli in eadem fecerunt, ita ut soli angeli, legis canones condiderint, & quæ agenda &mittenda proposuerint. Nam τὸ εἰς h. loco, per *juxta*, vel *secundum* vertendum est, cum non satis pateat, qualis sensus sit futurus, si per *in* illud transponatur. Admitti etiam posset Lutheri versio, qui loco τῆ εἰς, durch, posuit, si modo vox διαταγή alio vocabulo germanico, magis speciali, quam Geschäfte, expressa esset, vox autem germanica quæ Gal. III, 19. offenditur gestellt, nostram potius sententiam propugnare videtur. Si itaque το εἰς per *juxta* vel *secundum* redditur, mens Stephani, multo clarius exprimitur. Quod etiam ΟΕCUMENIVM l) cognovisse credimus: quando verba illa: Ἐἰς διαταγὰς ἀγγέλων explicavit, κατὰ τὰς διαταγὰς, καθὼς ἐκεῖνοι διετάξαντο, τῷ Μουσεῖ ὀφθέντες ἐν τῇ βάρῃ, καὶ ἐν τῷ ὄρει. *Secundum dispositiones, quemadmodum illi statuerant, Mosi adparentes in rubo & monte.* Nec est quod putes auctoritati Divinæ nimium derogari: si tam late hanc διατάξιν extendamus, quod lex eum in modum sit, ab angelis, concepta & disposita, ac illam promulgatam habemus. DEVS tamen manet auctor legis, quia non tantum ejus jussu suas, de constituta lege sententias, angeli proposuerunt, sed &, quæcunque in lege constituta sunt, a Deo omnem vim habent, & auctoritatem, ex inventione, & dispositione, tumque etiam e confirmatione & promulgatione Divina resultantem.

§. XVI.

l) Comment. in acta Apost. Cap. VII.

§ XVI.

Hic autem quæstio moveri posset ; ex quo fundamento, Angeli, leges, voluntati Divinæ adeo conformes, & comprobatas, desumerint? omnes enim leges, certum aliquod principium, ex quo deducantur, habeant, necesse est. Et varia sunt fundamenta, ex quibus homines, leges felicitatem subditorum promovendas, derivare solent. Cicero in libris de officiis, & multi alii cum ipso, leges ex *decoro & honesto*, deduxit. Puffendorffius & qui ab eo profecti sunt, fundamentum omnium legum *socialitatem* constituunt. Qui de nostro quidem iudicio, (quod pace eorum qui secus sentiunt, & magni nominis & gloriæ sunt ferre liceat) tutissime procedunt. Nam Homo ad socialitatem conditus est Gen. II, 18. In societate semper vivit, per leges autem actiones hominum sunt moderandæ atque dirigendæ, ideoque, ita moderari atque dirigi debent, ut inter homines fervetur socialitas. Quod principium, deductioni omnium officiorum, quæ lex quædam, ab hominibus requirere potest sufficiens est. Et quamvis alii aliud legum fundamentum constituent, novum tamen non est, sed specialius aliquod, ex hoc generaliori fluens. Ejusmodi fundamentis, homines in condendis legibus necessario uti debent, ut secundum illa tanquam normam examinent, quæ justa & licita sint nec ne, quia tantæ mentis perspicaciæ non sunt, ut sine illis, quæ aut agenda aut omittenda cognoscere queant. Nostri autem legislatores angeli, ex longe alio fundamento, leges suas depromserunt. Ex lege scil. Divina immutabili & æterna, ex qua reale inter bonum & malum, justum & injustum, honestum & inhonestum, discrimen cognoverunt. Cum enim in hominibus detur facultas, per ratiocinia justum determinare atque cognoscere: quis du-

bitet, Deum uno simplicissimo & indiviso actu, quæ justa aut injusta sunt non cognoscere, quam cognitionem æque tute, tanquam legem æternam & immutabilem considerare possumus, ac cognitionem illam naturalem, quam de justo & injusto in hominibus deprehendimus, legem naturalem, seu jus naturæ vocare solemus. Modum quidem determinare, & rationem monstrare, qua Angeli hanc quæ in Deo est legem cognoscere, indeque agenda & omittenda depromere potuerint, defectus revelationis, & mentis nostræ imbecillitas non permittit. Hoc autem fundamentum, angelis, leges constitutas, vere subministrasse, a posteriori colligere licet. Deus enim in tempore nihil agit, quod non ab æterno agere decreverit, consequenter, omnes illæ leges, in Deo ab æterno jam fuerunt reconditæ. Quoniam autem supra demonstratum est, angelos etiam hujus legis canones, concepisse atque edisse; ex ipsa lege æterna & immutabili quæ in Deo est, eos desumptos esse necesse est, præsertim cum a Deo quoque Angelis tota hæc Oeconomia per Revelationem communicata, ut supra § xi. indicatum est, quia alias Divinæ voluntati neque conformes esse, neque a Deo promulgari potuissent.

§ XVII.

Ultimum quod in hac pertractatione nobis discutendum venit, sunt fata, quæ lex Divina apud Judæos subiit: hæcque Stephanus brevissime recensuit his verbis καὶ ἐκ ἐφυλάξατε. φυλάσσειν *custodire* significare inter omnes constat, si vero illis fides habenda est quibus τὸ φυλάσσειν idem est, quod φυλάσσειν, significat rem quandam sollicitè custodire, si res quædam portis & vectibus circumvallatur, ut a nemine auferri queat; quem significatum vox φυλακῆ itidem tradere videtur, quæ talem locum deno-

denotat, ubi non tantum illi, qui eo coniecti sunt, compedibus impediti, portis reclusis, sed &, excubiis custoditi a fuga arcentur, ut semper in potestate Domini qui eos sollicitate voluit custodiri maneant. Adparet autem inde, quod hac ratione, res corporeæ tantum custodiri queant. Si itaque Protomartyr inquit, Judæos legem non custodivisse, loquutio hæc methaphorica est, nam lex proprie custodiri nequit, nisi eam materialiter, seu quatenus litteris comprehensa est, quatenus librum legis denotat spectare velimus. Hoc sensu autem legis vox h. l. non æque sumitur, nam librum legis, judæi plerumque custodiverunt, cum tam in templo, quam in archivo Regio reservaretur, unde semper si status reipublicæ, satis diu depravatus erat, tanquam ex tenebris in lucem prodiit. Hinc, si Stephanus inquit, legem, judæos non servasse, legem formaliter intelligit, seu id quod in lege aut mandatur aut prohibetur. Hoc modo legem probe custodire poterant, partim in corde, cui eam tanquam thesaurum prætiostissimum Ps. CXIX, 72. includere poterant, haud secus ac si valor legis memoriæ eorum in culcatus esset, ut in rebus dubiis inde semper consilia petere possent, quæ custodia ipsis demandata erat Deut. VI, 6. seq. Partim eam custodire poterant, in actionibus suis, quando scil. totam vitam, omnesque actiones præscripto legis conformarent, nihil faciendo, quod in lege prohibitum, nihilque omittendo, quod in ea exequi iustum erat, id quod proprie significat legem servare, seu ut Lutherus vocem *φυλάττετε* reddidit, und habt es nicht gehalten. Hac ratione si legem servare judæi volebant, dicunt quidem Exod. xix, 8, *omnia quæcunque Dominus loquutus est. faciemus* & Cap. xx, 19. *obediemus*; tamen Stephanus dicit quod legem non servaverint. Quibus innuit, quod memoriam eorum quæ

lex requirebat, ex corde proscriberint, unde deinceps factum, quod in omnibus actionibus legem violaverint cum gentilibus, & ad idololatriam & luxum ducentibus commutaverint: atque sic, multivariis transgressionibus, quarum in antecedentibus non nullas recensuerat, totam quantum irritam reddiderint.

§ XIX.

Hæc, quam Stephanus in prævaricationes Judæorum in legem testificatus est indignatio: viam pandit ad indagandum, num Judæos redarguerit, quod legi exactam & perfectam obedientiam non præstiterint, seu quod idem est, quod legem plene perfecteque non impleverint? Hæc autem Stephani mens fuisse non potuit, quia ejusmodi exactam legi obedientiam nemo præstare potest, dum non modo, peccata externa & crassa, sed & peccata subtilia & interna prohibet, & teste Christo Matth. V. & alibi, omnino latius se extendit, ac Judæi quidem arbitrabantur, unde impossibile est, ab ullo mortalium, in eo quo jam versamur statu, illam posse impleri. Quamobrem PAVLVS multis in locis recte monet, per legem, neminem salvari, cujus effati, nulla alia ratio est, quam quod nemo, legem implere potest. Hinc si reprehendere voluisset Judæos, quod perfectam legi obedientiam, denegaverint, non dicere potuisset, *& non custodivistis: vos scil. sed & non custodivimus; Nos scil. quotquot nostrum sumus.* Nam & ipse homo erat, qui peccato similiter ac reliqui infectus erat, nec adeo tantæ virtutis erat, ut omnia peccata evitare potuisset. Præterea nulla alia peccata ab eo magis reprehensa, quam quæ ipse in antecedentibus enumeraverat, hæc autem erant peccata quæ dici solent præretica, quæ ita comparata sunt, ut tam a Judæis quam aliis hominibus probe evitari potuissent. Tamen autem illis
judæi

judæi multis modis sese contaminarunt, & dura quasi cer-
vice Spiritui S. reluctando, ab illis officiis quæ lex requi-
rebat, recesserunt, & in observatione τῶν πατροπαράδοτων
sanctimoniam quandam posuerunt; quam hypocrisim Ser-
vator, sua Epicrisi Matth. XXIII. acriter perstringit. Et
propter hæc proæretica peccata, non æque propter pecca-
ta imbecillitatis, judæi a Stephano injuriæ in legem ad-
cusantur. Et quidem non immerito. Ipse enim calum-
niam blasphemiam in legem, ab inimicis suis impositam
ferre debebat: Cap. VI, 11. 13. cum itaque Pontifex maxi-
mus in Synedrio rogaret, an vera eadem essent, quorum
adcusatus erat, in oratione sua Apologetica quam Cap.
VII. exorditur, demonstrat: omnia illa a vero plane ab-
horrere, quod ex historia, quam de origine legis, toto Cap.
VII. ipsis tradit, demonstrat. Ex quibus vult concludi, se le-
gis Divinæ cavillatorem non esse, sed tantam legis apud
se esse auctoritatem, ut eam ab omnibus sollicitè obser-
vandam fuisse judicet, ipsos autem judæos, legis tantam
venerationem jactantes, seque tanquam blasphemiam in
legem commisisset, in jus vocantes: illos esse, quibus nihil
minus, quam legis solers custodia curæ fuisset, quod vel
exinde pateret, quod legem, ne secundum litteram qui-
dem complevisset, sed nefandissima scelera contra ean-
dem suscepissent.

§. XIX.

Quoniam autem ne Stephanus quidem, perfectam
a Judæis requisivit, legis impletionem seu custodiam:
perverse agunt illi, qui non modo arbitrantur, posse le-
gem Divinam a regenito plene perfecteque impleri, sed
& in omnibus sermonibus sacrîs, ad perfectam legis obe-
dientiam, sub comminatione omnium maledictorum,
quæ transgressoribus legis imminet, auditores suos vo-
cant,

cant, & doctrinam salutarem de ineffabili Dei misericordia, & universali Christi merito, plane postponunt. Laudem quidem meretur zelus eorum, pro pietate & bonis moribus: verum ejusmodi mediis, ad hæc obtinenda uti quæ maxima pericula comitantur, & a Deo non tradita sunt, adprobari nequit. Tacebimus jam, phrasin illam, legem implere, valde inadæquatam esse: hic tantum monemus, meritum bonorum operum per eam introduci, & desperationis multorum hominum esse causam. Si enim imperiti audiunt, opera quæ lex præcipit sollicite esse sectanda, si audiunt, sine illis neminem posse salvari, si audiunt, maximarum pœnarum reos esse, qui opera ista averfantur, non possunt non credere, omnem ab operibus pendere salutem, unde fit ut Christum ejusque meritum floccipendant, & omnem salutem ab operibus suis sperent, quod tamen repugnat, doctrinæ evangelicæ, quæ testatur, non ex merito sed gratia, non propter opera sed meritum Christi, vera fide adprehensum, homines salvari Rom. III, 23-28. Et quoniam nemo legem potest implere ut §. præced. monitum est, homines autem sine legis impletione non posse salvari docetur: illi quorum conscientia imbecillis est, submittendo actiones suas, sollicitæ explorationi, de omni salute plane desperare debent, dum conscientia optime dicitur, quoties legem non impleverint, intellectus autem, nullam viam, obtinendi salutem, docet, quoniam ipsis via a Deo præscripta, non modo nunquam monstrata, sed per dogma tale venenum alens penitus reclusa est. Præterea: tali ratione pietatem propagare, & studium bonorum morum introducere velle, adversatur doctrinæ Evangelicæ in N. T. patefactæ. Nam Christus non jussit legem, sed Evangelium prædicare, Marc. XVI, 15. quod mandatum Apostoli nunquam de-

deposuerunt. Quæsitum enim, qua ratione salus æterna sit impetranda, hoc vel illud secundum legis præscriptum esse faciendum, nullibi monent, sed pœnitentiam, & fidem in Christum profitendam esse, Actor. II, 37. 38. xvi, 29. 30 Nec usquam legem ex professo tractarunt, sed si quas doctrinas, cum lege morali connexas proposuerunt, non ex maledicto legis, sed ex intimis evangelii visceribus, ad movendum gratitudinis adfectum, erga ineffabilem gratiam in Christo exhibitam, easdem deduxerunt, vid. Tit. II, ii. seqq. Ex his autem jam patebit, sententiam nostram eo non redire, quod christiani ad mores a Deo præscriptos, plane non sint arcendi: sed tantum rejicimus modum, quo hoc a multis fieri solet. Injustum esse ducimus, legem evangelio anteferre, & ex illa obligationem ad mores, unice deducere. Evangelium prædicandum, & ex illo, quæ hominum sit ad pios mores obligatio, indicandum est, ut Apostoli in omnibus Epistolis exemplo suo nobis prælucent. Obvertitur quidem hanc methodum, securitati hominum viam parare, ut fiduciam in gratia Divina & Christi merito collocantes, semper pergant peccare: ideoque aliam eligendam esse, quæ homines tanquam capistratos a peccatis arceret, hic autem nos respondemus: ad desperationem hanc ducere. Si itaque unum incommodorum necessario est eligendum, id quod minimum, & quod a Deo præscriptum est, ut eligatur æquitatis esse censemus. Hoc autem est adnuntiatio Evangelii. Quamvis enim multi eadem abutantur, in agone adhuc peccata agnoscere queunt, & de gratia Dei erga se jam persuasi, fiduciam suam in eadem collocare, omniumque peccatorum veniam impetrare. Multo gravius autem est, illos qui semper legem tractare au-

G

dive-

diverunt, si morti propinqui sunt, & desperare incipiunt, de gratia Dei convincere, semper enim secum reputabunt, aut falsum esse, quod studium operum legis ad salutem adeo necessarium sit, aut falsum esse quod per gratiam Dei, sine operibus adhuc salvi fieri queant. Priori autem eo facilius fidem denegant; quo sæpius, ad studium operum legis excitati sunt, & quo magis hæ cogitationes a Satana sustentantur, unde fit ut de gratia Divina & meriti Christi persuaderi nequeant, sed in desperatione, & peccatis suis decedant. Quamobrem hæc doctrina merito averfanda est, & quicumque mores Christianis observandi sunt, non ex lege sola, remoto evangelio, sed utraque parte invicem juncta, sunt demonstrandi. Tunc enim fiet, ut homines moribus quos Deus requirit, lubentes sese subjiciant, legem custodiant, & quantum ad eam adhuc obligati sunt, omnem obedientiam præstare adlaborent. Cogimus enim hypocritas, sed Christianos libere educamus.

VIRO NOBILISSIMO
DN. HEISIO

DISPUTATIONIS HVJVS AVTORI AC RESPONDENTI
DOCTISSIMO

S. P. D.

PRÆSES.

Quam mihi ante tempus aliquod obtulisti, proprio Marte abs te elaboratam, doctrinamque eximiam spondentem de materiâ admodum ambiguaâ Disputationem, non possum, quin publicè iterùm approbem atque his literis meis obfirmem. Nihil est, quod in eâ mutandum esse, arbitrarer, præterquam quod modum distinctius nonnulla, & ipsam præcipuè sententiam tuam hac de re exprimendi, concernit. Cernimus enim hic opinionum divortia, ultra quas vix quicquam occurrit, quod majorem præferat certitudinem. Amplector tamen, quod sentis, amplector argumenta certâ sub conditione, & ad corroborandum hæc addo adhuc testimonium Theologi præcipuæ autoritatis CALOVII, qui ita ad Deut. XXXIII, 2. 3. in Bibl. Illustr. *Rectè Coccejus observat §. 6. 1559. Apostolum legem datam Gal. III, 19. (addit etiam Ebr. II, 2.) & Stephanum Act.*

Act. VII, 13. intelligere, Angelis testibus --- Et approbatoribus ac futuris vindicibus, datam esse legem, quod etiam Moses attestatur, adeoque non respicere ipsos ad Angelum, qui Mosi locutus est, sed ad myriades, à quibus in medium processisse dicitur, is, qui locutus est. Quæ si locum obtinent, meritò quaerimus, quo pacto testimonia ista vel approbationem declaraverint. Nam ex Hebr. II, 2. locutos esse de Lege, disertè constat. BRAUNIVS ergò breviter ad hunc locum, atque ita cum præcedentibus conciliari poterit. Scilicet quod Angelos primò edocuerit Deus de totâ Lege. Deinde iussisse, ut Angeli eam docerent Mosen, Et ut Moses eam scriptis suis consignaret. Hic modus est, quem & in Novo Testamento observavit, ubi Christum ipsum, summum Evangelii præconem, secuti sunt Nativitatis & Officii, ac denique Resurrectionis & Ascensionis Angeli testes. Hæc, quæso, porrò meditare, & in sententiâ tuâ persiste. Cetera macte virtute & eruditione tuâ, ut sis decus familiæ, Ecclesiæ fulcrum, & Academiæ nostræ alumnus laudabilis. Vale. Scribebam Helmstadii d. X. April. Anno Christi MDCCXXXVIII,

ad 32

EO.-Bj. 2002

01 A 6727

ULB Halle

3

003 104 745

WA

Rha

si quælibet doctrina suo loco ad decalogum a prudenti doctore referatur.

§. 38. De cætero, unum adhuc restat monendum, nempe cognitionem harum rerum omnium tam sufficientem, quam accuratam imo & eruditam nihil profuturam, si in voluntate adsit repugnantia. Hic ergo diligentia & dexteritate catechetæ opus est, ut omnem a parte sui impendat operam, ne hæc solum auribus, sed & cordibus auditorum data sint, & ad praxin in tota vita referantur. Non equidem hoc in viribus nostris situm est, sed gratia spiritus S. ad hoc requiritur, monente Apostolo 2. Corinth. III, 5. Phil. II, 13. Ephes. III, 16. Interim tamen hoc a parte catechetæ requirimus, ut absoluta hac vel illa doctrina feriam addat admonitionem ad applicanda sibi hæc, ut adeo aculeus in animis auditorum suorum relinquatur, quæ omnia prudentia catechetæ moderanda erunt. Plura equidem hoc negotium concernentia addi possent, sed vetat illud & paginarum præscripta angustia & instituti nostri ratio. Committimus ergo DEI benedictioni hoc nostrum institutum, & petimus ab illo, ut nos in veritate sua conservet.

Verbum ejus veritas est!

© 1800 dōgā.

ad 32.

13

DE
LEGE PER ANGELOS
DISPOSITA

AD
ACTOR. VII. v. 53.

PRAESIDE
VIRO MAGNIFICO
JONA CONR. SCHRAMMIO
SAC. S. THEOL. D. EJUSD. PROF. P. ORD. FACULT. SVÆ SEN.
ET H. T. VICERECTORE

PATRONO SVO

ÆTATEM COLENDO

D. XII. APR. A. O. R. MDCCXXXIX.

IN IVLEO MAIORI

